

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2020/1, Sayı:36, s.1-37
Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year: 2020/1, Number:36, p. 1-37
Alınış /Recieved 27.02.2019 Kabul/Accepted: 13.01.2020 Online Yayın/ Online Published: 30.04.2020

KAYNAK GÖSTER: Akbulut, O., Çobanoğlu, N. (2020). Türk Hukukunda Hayvanların Korunmasına İlişkin Yasal Mevzuat ve Bu Mevzuata Göre Hayvanların Hukuki Durumları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (36) ,1-37

TÜRK HUKUKUNDA HAYVANLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN YASAL MEVZUAT VE BU MEVZUATA GÖRE HAYVANLARIN HUKUKİ DURUMLARI

Onur AKBULUT¹
Nesrin ÇOBANOĞLU²

ÖZET

İnsanlarla hayvanlar arası ilişki, ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Daha çok insanların çıkarlarına olan bu etkileşim, son yıllarda biyoetik ve biyopolitikaların etkisiyle hayvan haklarının gündeme geldiği bir boyut kazanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türk Hukuku'nda hayvanların korunmasına ilişkin mevzuatı ve hayvanların hukuki durumlarını incelemektir. Çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hayvanların korunması, hayvanların hukuki statüsü, biyoetik, biyopolitikalar.*

THE LEGISLATION ABOUT ANIMAL PROTECTION IN TURKISH LAW AND THE LEGAL STATUS OF ANIMALS ACCORDING TO THEM

ABSTRACT

The relationship between humans and animals dates back to the first eras. This interaction, for the interests of people has gained a dimension in which animal rights have been brought to the agenda with the effect of bioethics and biopolitics, in recent years. The purpose of this study is to investigate the legislation about animal protection and the legal status of animals in Turkish Law. Document analysis method was used as data collection tool in this study.

Keywords: *Animal protection, legal status of animals, bioethics, biopolitics.*

¹ Onur AKBULUT, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, onurakbulut88@gmail.com, orcid 0000-0001-6855-3179

² Prof. Dr.Nesrin ÇOBANOĞLU,Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, nesrin.cobanoglu@gmail.com, orcid 0000-0001-5080-0987

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun yaşamının her alanında hayvanların önemli bir yere sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Zira hayvanlar, bir taraftan, ekolojik dengenin kurucu unsurunu teşkil ederken, diğer taraftan da verdikleri sevgi ve şefkat duyguları nedeniyle insanoğlunun varoluşundan beri yanında olan en yakın dostlarıdır.

İnsanların maddi ve manevi varlıklarını koruması ve geliştirmesi, ancak diğer canlı ve cansız tüm varlıklarla, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı temin etmesi suretiyle mümkündür. Bu bağlamda insanlara düşen en temel görev, doğayı ve onu oluşturan canlı ve cansız varlıkları mevcut tehlikelerden koruyarak gelecek nesillere yaşanabilir bir Dünya bırakmaktır.

Bu çalışmada Türk hukukunda hayvanların korunmasına ilişkin mevzuat ve bu mevzuata göre hayvanların hukuki durumları ele alınıp incelenecektir. Öncelikle, tarihsel süreçte hayvanların hukuki durumları ile ilgili farklı görüşler ve bunlara karşı yapılan eleştiriler ele alınacaktır. Bu bağlamda hayvanların insan yaşamındaki konumları, insanların hayvanlar başta olmak üzere tüm yaşama karşı sorumlulukları etik ve sosyolojik açıdan tartışılacak ve bu düşüncelerde yaşanan gelişmelere değinilecektir. Daha sonra ise Türk hukuk sisteminde hayvanların hukuki durumu belirlenmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda, Türkiye’de yürürlüğe girmiş olan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 5236 sayılı Kabahatler Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile bazı uluslararası düzenlemeler ele alınacak ve bu düzenlemelerde yer bulan hayvanlara ilişkin ifadeler, hayvan hakları açısından değerlendirilecektir. Çalışmanın sonunda ise, hayvanların korunması konusunda yaşanan sorunlar ve yapılması yararlı olacak düzenlemelere değinilecektir.

2. HAYVANLARIN DURUMLARI HAKKINDA GÖRÜŞLER

İnsanlar doğada var olduğu günden bu yana yaşam mücadelesi verirken, kendisinden başka canlıların da yaşadığının farkına varmış ve yaşadığı ortamı başka canlılarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Daha çok insanların çıkarlarına dayanan insan-hayvan ilişkisi, ilk çağlara kadar uzanmasına rağmen, hayvan hakları ve refahının önemi, son yıllarda daha çok dillendirilmeye başlanmıştır (Koç, Altunçul, Filoğlu, 2014, s. 147).

De Grazia (2006)'ya göre hayvan-insan birlikteliği, başlangıcından bugüne dek boyut ve nitelik değiştirerek varlığını sürdürmüştür. İlk zamanlarda, yiyeceğini avlamak ve yırtıcı hayvanlardan korunmak şeklinde görülen basit yaklaşım, evcilleştirme ile birlikte yerini ekonomik kazanımlara ve sosyal paylaşıma bırakmıştır (akt: Özgür, 2010a, s. 9).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, insanların hayvanlarla olan ilişkisinde bir değişimi de beraberinde getirmiştir (Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, 2013, s. 1691). Teknolojinin gelişmesi ve ihtiyaçların boyut değiştirmesiyle insanoğlu hayvanları çeşitli araştırmalarda ve deneylerde kullanmaya başlamıştır. Bu uygulamanın ortaya çıkmasında, Descartes'in hayvanları makine olarak görüp acı çekemeyeceğini savunması da etkili olmuş; bu düşünce birçok insan tarafından hayvanlar üzerinde her türlü deneyi meşru görme konusunda adeta bir başlangıç oluşturmuştur (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009, s. 112).

Hayvanlara karşı olan sorumluluklarımızın kapsamı ve uygulanma alanı çok geniş olmakla birlikte hayvanlar üzerinde yapılacak araştırma ve eğitim amaçlı deneysel çalışmaların yapılmasında hayvan haklarının korunması ve hayvanların insan kaynaklı zarar görmesinin önlenmesi, etik bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir. Bu kabulün ortaya çıkmasında, insanların yanı sıra giderek tüm yaşama karşı ve tüm canlı türleriyle değişik ilişkiler sırasında ortaya çıkan sorumlulukların ele alındığı bir alan olan "biyoetik" kavramının etkili olduğu söylenebilir. Zira "biyoetik" kavramıyla insanın sorumluluk alanı, hayvanlar, bitkiler, hava ve su gibi tüm bileşenleriyle birlikte ekosistemle olan ilişkisine kadar genişletilmiştir (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009, s. 112).

Eğer bir varlık bizim hareketlerimiz sonucunda acı duyabilecekse, o varlığa karşı davranışlarımızı belirleyen ahlak ve hukuk kuralları olması, insanoğlunun temelde erdemlilik, genelde ise etik değerleri gereği olarak değerlendirilmektedir (Yaşar ve Yerlikaya, 2004, s. 40).

İnsanların hayvanlarla olan ilişkisinde meydana gelen bu değişim, toplumlar arasında hayvanların hukukî statüsü konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmış, bu görüşler neticesinde insanlar dışındaki canlıların da hakları olabileceği fikri ortaya çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar Batı geleneklerinin, hayvanlara karşı daha az saygılı olduğu varsayılsa da Burtok (2006)'e göre çağdaş hayvan hakları fikirleri, Batı'da doğup gelişimini sürdürmüş ve hayvanlara ilişkin tartışmaların gündeme oturmasını sağlamıştır (akt: Özgür, 2010a, s. 10).

Hukuk sistemleri arasında hayvanların bir hukuk öznesi olarak kabul edilmesinin gerekip gerekmediğine ilişkin olarak üç temel görüş bulunmakta olup bunlar şu şekilde sıralanmıştır (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1691);

- Hayvanları eşya (nesne) olarak kabul eden görüş,
- Hayvanları kişi benzeri olarak kabul eden görüş,
- Hayvanlar kişi olarak kabul eden görüş.

2.1. Hayvanları Eşya (Nesne) Olarak Kabul Eden Görüş

Eşya kavramı hukukumuzda, “maddi varlığı olan, üzerinde hakimiyet kurmaya elverişli, insan dışı, sınırlanabilen, iktisadi değer taşıyan herşey” olarak tanımlanmaktadır. Buradan açıkça görüleceği üzere, eşya kavramının canlı veya cansız olması hakkında hukuk sistemimizde herhangi bir ayırım bulunmamakta olup bu durum doktrinde bir eksiklik olarak nitelendirilmektedir (Ertaş, 2017, s. 6-7).

Eşya Hukuku, şahıslar arasında eşya dolayısıyla olan ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Bu ilişkilerin bir yanında, eşya üzerinde hâkimiyet hakkı olan kimse varken, öte yanında da bu hâkimiyete riayetle yükümlü olan toplumun diğer fertleri bulunmaktadır. Fertler bakımından önemli bir hukuk dalı olan Eşya Hukuku, aynı zamanda Devlet bakımından da önemli bir hukuk dalıdır. Eşya Hukuku’nun Devlet bakımından önemi, onun bir ülkenin hukuki ve iktisadi rejimiyle, anayasal düzeniyle doğrudan doğruya ilgili olmasından ileri gelmektedir (Ünal ve Başpınar, 2012, s. 52-54).

Schmid ve Hurlimann-Kaup (2009)’a göre hukuken hayvanları eşya olarak kabul eden görüş, Roma Hukuku’ndan günümüze kadar gelen bir anlayışın sonucudur (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1692).

Roma Hukuku’ndan itibaren her hukuk sisteminde eşyalar, bu hukuk düzeninin geçerli olduğu toplumun ekonomik düzeni içindeki işlevi bakımından ele alınarak sınıflandırılmış, su sınıflandırmaya göre farklı kurallara tabi tutulmuştur. Bu düşünceden hareketle Roma Hukuku’nda eşyaların *res mancipi* - *res nec mancipi* olarak sınıflandırıldığı görülmüştür. *Res mancipi*’ler, İtalya arazisi, İtalya arazisi üzerindeki tarımsal irtifak hakları, köleler, yük ve çeki hayvanlarıdır (boyun ve sırt gücünden yararlanan hayvanlar). Bu dört mal grubu dışında kalan bütün mallar ise, *res nec mancipi*’dir. Bu ayırımın yapılmasında Roma Devleti’nin kuruluşundaki tarımsal yapısına dayanılarak tarımsal ekonomide değeri çok olan malların *res mancipi*

olarak kabul edildiği ifade edilmiştir (Karadeniz Çelebican, 2005, s. 41-46).

Roma hukukunda felsefenin etkisi altında yapılan diğer bir eşya ayırımı ise taşınmaz eşya (*immobiles*), taşınır eşya (*mobiles*) ve hareket eden eşya (*se moventas*) ayırımıdır. Kendi kendine hareket eden eşyalar ise, hayvanlar ve köleler olarak düzenlenmiştir.

Hayvanları eşya (nesne) olarak kabul eden görüş, insan merkezli çevrecilik anlayışı içerisinde hayvanları konumlandırmaktadır. İnsan merkezli çevrecilik anlayışında insan, çevrenin odağına yerleştirilmekte ve doğadaki her şey insana göre konumlandırılmaktadır. Bu anlayışta insan, bir hiyerarşi içinde kavranan türlerin en üstünde yer alan, doğadan ayrı, öbür türlerin bağlı olduğu doğal ilişkilerden bağımsız bir varlık olarak düşünülmektedir (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2012, s. 73-75).

Bu itibarla hayvanların eşya olarak kabul edilmesi, onların mülkiyet veya sınırlı ayni hakların konusu haline getirilmesini sağlamakta ve mülkiyet hakkının sahibine verdiği kullanma (*usus*), yararlanma (*fructus*) ve satma, terk etme veya yok etme gibi maddi veya hukuki bir tasarrufla malvarlığından çıkarma (*abusus*) gibi yetkilerin hayvanlar üzerinde de doğmasına neden olmaktadır (Ertaş, 2017, s. 212).

İnsan merkezli çevrecilik anlayışında doğal düzen, toplumsal düzenin karşıtı olarak görülmektedir. Bu bakımdan insan merkezli bakış açısı, doğa üzerinde egemenlik kurmayı savunmakla kalmamakta, bunu kaçınılmaz bir sonuç olarak da görmektedir. Bir bütün olarak doğa, dönüştürülecek, yararlanılacak, insan için kullanılacak bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Hayvanlar da dahil olmak üzere doğadaki tüm canlı ve cansız varlıklar, insanın amaçlarına ve çıkarlarına hizmet eden araçlar ya da kullanılacak kaynaklar olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan doğaya yalnızca araçsal bir değer verilmekte, doğa, insanın amaçlarına bir araç olarak hizmet ettiği ölçüde değerli görülmektedir (Keleş ve diğerleri, 2012, s. 73-75).

İnsan merkezli çevrecilik anlayışı, çevrenin korunmasının gerekçesini de insandan yola çıkarak ortaya koymaktadır. Bu anlayışta her ne kadar çevrenin korunmasının gerekliliği vurgulansa da bu gereklilik, insanın amaçları dışında, kendi için korunmayı hak eden bir doğa kavrayışına dayanmamaktadır. Böyle olunca, insan merkezli çevrecilik anlayışına dayanan çevre politikası, yalnızca insanın amaçlarına karşılık gelen araçsal değerler bakımından korunması gereken varlıkları korumayı amaç edinmektedir. Ekolojik bir sorun, insan için oluşturduğu olumsuzluklar, tehditler ve tehlikeler ölçüsünde bir politika

sorunu olarak görülmektedir. Böyle bir çevre politikası, insan için bir yararın söz konusu olmadığı durumlarda, ne bir ekolojik sorun saptamakta ne de koruyucu herhangi bir önleme başvurulmaktadır (Keleş ve diğerleri, 2012, s. 75).

Bu düşünceden hareket edenlere göre hukuk sistemlerince hayvanların eşya olarak kabul edilmeleri gerekmekte olup hayvan hakları diye bir kavram söz konusu değildir. Dolayısıyla hayvanların hukuk öznesi olmaları da imkânsızdır. Bu görüşü savunanlar, iddialarına ilişkin olarak doktrinde değişik gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Bu görüş taraftarlarından Romain (2013), hak sahibi varlıkları çoğaltma çabasının, insanın evrensel haklarını belirsizleştirme tehlikesini de beraberinde getirdiğini, beyazlar, siyahiler, yabancılar, öğrenciler, kurtlar ve foklar gibi her özgül canlı grubunun kendi özel haklarını talep ettiğini, hakların kendi arasında çelişkili olduğunu ve bu özel haklar yığını içerisinde insan haklarının yavaş yavaş kaybolmaya başladığını belirtmektedir. Bununla birlikte Romain, çevrenin bir parçasını oluşturan hayvanların, insan yaşamını sorunsal hale getirmemek için korunması gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü bir hayvana karşı kötü davranmak, gerçekte insanın içsel âlemine karşı da işlenmiş bir kusur olarak kabul edilmektedir. Ona göre yeryüzündeki tüm hayata karşı saygı göstermek, aynı zamanda insanın kendisine karşı da bir ödevidir. Zira hayata karşı her saygısızlık, adeta bir bumerang etkisi ile insan onuruna da saygısızlık oluşturmaktadır (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1694).

Wolf (2006), hayvanlar için yeni bir hukuki kategori yaratılmaması gerektiğini, özel hukuk sisteminde hakkın sahibi kişiler ve hakkın konuları arasında yapılan ayırım gereği hayvanların hakkın konusu olarak göz önüne alınmaları gerektiği ifade edilmektedir (akt: Arıdemir, 2009, s. 333).

Bu görüşü savunanlardan Carruthers ise, hayvanların karşılık verme yetisine sahip olmadığını ifade etmiştir. Ona göre etik davranışlar, “ben sana zarar vermeyeyim, sen de bana zarar verme” tarzı bir sözleşmeden kaynaklanmaktadır. Hayvanlar ise bu toplumsal sözleşmenin tarafı olamayacakları için onlara karşı insanların doğrudan görevleri veya sorumlulukları yoktur. Dolayısıyla hukuk kuralları, insan tabiatından kaynaklanmakta ve sadece aynı türden canlılar arasında bir anlam ifade etmektedir (akt: Özgür, 2010a, s. 11).

Bu görüşün diğer bir savunucusu olan Saleilles (1910), insana hukuk öznesi sıfatının tanınmasının nedeninin irade, zekâ ve bilinç sahibi olmasından kaynaklandığını belirtmiştir (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1694-1695). Bir hakkın iradi olarak sahibi tarafından,

muhabata yönlendirilebilmesi gerekmektedir. Ancak hayvanların iradesi yoktur ya da varsa bile tespit edilebilmesi mümkün değildir (Cumalıoğlu, 2017, s. 581). Bu düşünceyi desteklemek amacıyla insanların ahlaksal açıdan özel bir öneme sahip olduğunu göstermek için akıl yürütme, kendi varlığının farkında olma, adalet duygusuna sahip olma, dil, özerklik gibi birçok başka özellik ortaya atılmıştır (Özgür, 2010a, s. 11). Hayvanlar, bu niteliklere ve özelliklere sahip olmadıklarına göre, hukuk öznesi vasfını da taşıyamazlar.

Bu düşünceyi savunanlara karşı şu yönlü bir eleştiri ileri sürülmektedir: Çocuklar, zihinsel engelliler ve akıl hastaları davranışlarına ilişkin ahlakî değer yargılarına sahip bulunmasalar da onlar tartışmasız bir şekilde yaşam hakkına sahiptirler. Dolayısıyla hayvanlar, akıllı canlılar olmasalar da yaşam hakkına sahip olabilirler. Bu düşünceyi savunanlara karşı ileri sürülen diğer bir eleştiri de Falaise (2013) tarafından yapılmaktadır. Ona göre, hayvan haklarının çevre hakkına dâhil edilmesi ve Amsterdam Anlaşması'nın bir sonucu olarak, hayvanların korunmasının çevrenin korunması çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, hayvan haklarının geliştirilmesi gerektiği belirtilse de, geliştirme yönündeki bu evrimin, insan hakları ile hayvan hakları arasında bir eşitliği sağlama yönlü değil daha ziyade hayvanın korunması yönlü olması gerektiği vurgulanmaktadır (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1693-1695).

2.2. Hayvanları Kişi Benzeri Olarak Kabul Eden Görüş

Günümüzde hayvanların hukuki durumlarının eşya olmadığı, diğer bir ifadeyle masa, kıyafet, otomobil ile benzer hükümlere tabi olmaması gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Hatta hayvanların da belli ilkeler çerçevesinde hak sahibi olabilecekleri savunulmaktadır.

Zira söz gelimi, aynî hakkın konusu olan bir köpek kulübesi ile bu kulübede yaşayan köpeğin maliki, köpek kulübesi üzerinde kullanma, tasarruf etme ve kulübeden yararlanma bakımından dilediği serbestlikte hareket edebilecek, isterse söz konusu kulübeyi dahi yok edebilecektir. Ancak malik, eşya sayılmayan, fakat aksine bir düzenleme olmadıkça eşya hükümlerine tâbi olan aynî hakkın konusu köpeği üzerinde yine mülkiyet hakkının verdiği yetkileri kullanabilecek ancak koruma amacı güden düzenlemeler sebebiyle köpeği kullanma ya da köpekten yararlanma hakkını sınırsız kullanamayacak veya köpeği yok edemeyecektir (Uyumaz, 2016, s. 143).

Hayvanların korunması amacıyla kişilerin yukarıda bahsedilen mülkiyet hakkına getirilen sınırlamalar, kamu yararı veya başka bir

kişinin menfaatini koruma amacına değil, bizzat hayvanın kendisinin korunması amacına hizmet etmektedir (Ertaş, 2017, s. 213).

Bu görüş, uygulanacak yöntem olarak hayvanları insanlara benzeterek bir kişilik tanımak yerine, hayvanlar için özel bir hukukî kişilik oluşturulması önerisini getirmektedir. Zira kişi kavramından hareket eden nitelemeler hayvanın hak süjesi olmasına gönderme yaparken; eşya kavramından hareket eden nitelemeler ise hayvanın hak objesi olmasına gönderme yapmaktadır. Zorunlu olarak hukukun iki önemli kavramı olan, “kişi” ve “eşya” kavramlarından hareketle yapılan tanımlama çabalarında hayvan, “kişi benzeri” veya “atipik eşya” gibi terimlerle anılmaktadır (Cumalıoğlu, 2017, s. 575).

Bu görüş taraftarlarından Marguénaud (1988)’a göre hayvanlar, günümüzde hukuken korunması gereken kendine özgü çıkarı bulunan bir hukuk öznesidirler. Tüzel kişilikleri açıklamak için ileri sürülen teknik gerçeklik kuramının hayvanlar için de uygulanabilmesi mümkün olup bu kuram çerçevesinde hayvanların varsayımsal olan hukukî kişilikle donatılabilirliği mümkündür (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, 2013, s. 1695-1696).

Chareix (1999)’e göre, Marguénaud tarafından geliştirilen ve hayvanlara insanlara benzemeyen, sınırlı kapsamda bir kişilik tanıma çözümü, hayvanların gerçek kimliğini yadsımayan bir çözüm olup halihazırda uygulanmakta olan sistemden esaslı bir değişikliğe gidilmesine neden olmadan uygulanabilecek niteliktedir. Zira hayvanlar, bu sistemde koruyucu normlardan yararlanabilecek; kendileri için kurgusal kişiliğin yaratılması ile, malvarlığı haklarına sahip olma gibi alanlarda kendini gösteren teknik engelleri, koruma amacına uygun olarak ortadan kaldıracabilecektir (akt. Çelebi, 2018, s. 600-601).

Yine bu görüş taraftarlarından Stucki’ye göre, hayvanlar halihazırda eşya olmayan, kişi benzeri varlıklar olarak hukuk düzenince kabul edildiklerinden bu fiili duruma uygun olarak kendilerine hukuki kişilik de tanınmalıdır. Zira bu görüşe göre, hayvanlara tanınacak hukuki kişilik, tüzel kişilerininkine benzer şekilde konumlandırılmalı, acı çekmeme ve yaşama gibi doğalarına uygun olan haklarla sınırlı bir kişiliğe sahip olmalıdır. Bu nedenle hukuki kişiliği gerçek kişiler ile tüzel kişiler olarak iki kategori halinde sınıflandıran “*tertium non datur*” ilkesinden ayrılarak, bunların yanında “*hayvan kişi*” nin de, kendine özgü haklarla donatılmış biçimde var olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir (akt: Çelebi, 2018, s. 599).

Ancak söz konusu ara çözüm, hayvan haklarına ilişkin problemleri ortadan kaldırır gibi görünse de hayvan kavramını tek düze hale getirme hususunda güçlük göstermektedir. Zira hayvan çeşitleri arasında fiziksel ve biyolojik açıdan birçok farklılık bulunmakta olduğundan uygulamanın nasıl olacağı konusunda tereddütler yaşanabilmektedir.

2.3. Hayvanları Kişi Olarak Kabul Eden Görüş

Hayvanları kişi olarak kabul eden görüş, hayvan hakları yaklaşımına dayanan kuramlara dayanmaktadır. Hayvan hakları hareketinin ise, hayvanların acılarına karşı oluşan duyarlılığın sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Hayvan çiftliklerinde daha çok et, daha çok süt, daha çok yumurta elde etmek için sığırlara, koyunlara, kümes hayvanlarına dayatılan yaşama koşulları, erken dönemde kuzuların kesilmesi, hayvanların spor amaçlı kullanılması sonucu ortaya çıkan durum, insanlara acı vermektedir (Ünder, 1996, 164-179). Bu duruma karşı çıkarak hayvan haklarını savunanlar, hayvanların da tıpkı insanlar gibi başkalarının lehine feda edilemeyecek çıkarlara sahip olduğunu savunmakta, hayvanları yiyecek, giyim malzemesi, eğlence ya da deney aracı olarak kullanmanın yanlış olduğuna inanmaktadırlar (Özgür, 2010a, s. 12). Bu düşünceden hareketle 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle evcil hayvanlara yapılan zulmü ve kötü kabul edilebilecek uygulamaları önlemek amacıyla çeşitli insancıl kuruluşlar kurulmuş olup Honore ve Klopler (1990)'e göre hayvan hakları hareketinin kökleri, kurulan bu kuruluşlara dayanmaktadır (akt: Yaşar ve Yerlikaya, 2004, s. 39).

Bu görüşü savunanlar, “ıstırap çekme” kriterinden hareket etmekte olup bir sinir sistemine ve beyne sahip olan tüm canlıların, ıstırap çekebileceği ifade edilmektedir. Hayvanların da tıpkı insanlar gibi ıstırap çekmemeye yönelik çıkarları bulunduğundan insanlarla hayvanların eşit hakka sahip oldukları belirtilmektedir. Bu anlayışa göre, insan veya hayvan herhangi bir ayırım yapılmaksızın, zevk alabilen ve acı duyabilen her canlı, bir hukuk öznesi olarak kabul edilmelidir. Aksi halde sırf insanlarla aynı türden olmadıkları gerekçesiyle hayvanların çıkarları göz ardı edilir ya da önemsiz görülürse, ırkçı ve cinsiyetçi bir mantık benimsenmiş olur (Özgür, 2010a, s. 11).

Demogue (1909) tarafından desteklenen bu görüşe göre, hukuk kuralının amacının, bazı maddi veya manevi unsurlardan istifade edilebilmesini, bazı imtiyazlara kavuşulabilmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Bu durumda, hukuk kurallarının iradeyi değil, menfaatleri korumayı amaçladığı; irade unsurunun ise yalnızca bir hakkın icra edilebilmesi için gerekli olduğu ifade edilmektedir. Böylece Demogue,

hakları bizzat kullanabilme imkânının hukuki işlem yapabilme yetisi olan kişilere ait olduğunu; haklardan yararlanabilme imkânının ise böyle bir sınırlamaya tabi olmadığını savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle hak kavramının bir menfaati korumaya yöneldiği, irade unsurunun ise fiil ehliyeti açısından önem taşıdığı, bu nedenle acı çekmesi mümkün olan tüm canlıların, geçici veya sürekli olarak temyiz kudretinden yoksun bulunsalar dahi hak öznesi olmaya kabil oldukları ifade edilmektedir (akt. Çelebi, 2018, s. 600).

Bu görüş taraftarlarından Singer (2005)'e göre ise hayvanların özgürleştirilmesi gerekmektedir. Zira insan olmayan canlılar da bir değere sahip olup salt belirli bir türe ait olma gibi basit bir ayırmadan hareket edilerek hayvanların hak sahibi kılınmasının engellenmesi, keyfi bir davranış olacaktır. Belli bir türe ait olduğunda hak tanımak ya da tanımamak, tıpkı cinsiyete ya da etnik kökene dayalı olarak hak tanımak ya da tanımamak gibi bir davranış sergilemek demektir (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, 2013, s. 1697). Tür farklılıkları, abartılmış ırksal farklılıklardan ibaret olduğundan, bu ırksal farklılıkları farklı davranmaya gerekçe göstermek yanlıştır. O zaman kabul edilmesi gereken şey, insanlara zarar vermek ne denli yanlışa, aynı veya benzer bir zararın insan olmayanlara verilmesi de o denli yanlışa olduğu düşüncesidir (akt: Özgür, 2010a, s. 10).

Bu görüş taraftarlarından Eckersley ise, insanların kendilerini doğadan ayrı ve önemli bir varlık olarak görmekten vazgeçmesi, doğadaki tüm varlıklara empati ve özen duygusu ile yaklaşması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş aynı zamanda çevre merkezli çevrecilik anlayışına da uygundur. Zira çevre merkezli anlayış, insan merkezliliğin bir eleştirisi olarak geliştirilmiş olup bu yaklaşımda insan, doğanın üstünde ya da dışında değil bizzat doğanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. İnsanın sahip olduğu bazı özellikler, onu öteki türlerden ya da doğanın geri kalanından daha değerli ya da önemli kılmamaktadır. Türlerin birbirlerinden farklılaşan varoluş biçimleri olsa da aralarındaki bu farklılıklara karşın tüm canlılar, doğaya bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler (Keleş ve diğerleri, 2012, s. 75-76).

Çevre merkezlilik, doğadaki varlıkların araçsallaştırılması düşüncesine tümüyle karşı çıkmakta ve içkin değer anlayışına dayanmaktadır. Zira insan için yararlı olup olmamasından bağımsız olarak doğadaki tüm varlıkların içkin bir değere sahip oldukları kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu anlayış, doğadaki varlıkları, insanlar için bir işleve sahip oldukları için değil, kendi başlarına değerli oldukları için

korumak ve saygı göstermek gerektiği düşüncesini savunmaktadır (Keleş ve diğerleri, 2012, s. 76).

Çevre merkezli bir çevre politikası, ekolojik sorunları, insanla ilgili bir çerçeveye sıkıştırmamakta, içkin değeri olan doğadaki tüm varlıkların iyi oluş koşullarının bozulması olarak ele almaktadır. Dolayısıyla doğadaki diğer türler gibi bir tür olarak yaşayan insanların, bu koşulları bozmaya herhangi bir hakkı olmadığını kabul etmektedir. Kaldı ki içkin değeri nedeniyle doğayı koruyan bir politikada, insanlar da doğanın bir parçası olarak görüldüklerinden politika önlemleri, insanların iyi oluş koşullarını da güvence altına almış olacaktır (Keleş ve diğerleri, 2012, s. 77).

Hayvanların ıstırap çekmesinden hareket ederek hayvana kişilik tanınması gerektiğini ileri süren bu görüşe karşı Proctor (2012), hayvanlar arasında biyolojik farklılık bulunduğu eleştirisini getirmektedir. Merkezi sinir sistemine sahip olmaları itibarıyla omurgalı hayvanların duyarlı hayvan oldukları kabul edilirken, omurgasız hayvanların haklarında toplanabilen bilimsel verilerin yetersizliğine rağmen hissetme yetisine sahip olmadıkları kabul edilmektedir (akt: Çelebi, 2018, s. 567).

Bu görüşe karşı Romain (2013) tarafından dillendirilen diğer bir eleştiri noktası ise özgürlüğün sorumluluğu, hakkın da ödevi beraberinde getirmesi gerektiği hususundadır. Zira evrensel tabiatı gereği, özgür olmak istiyorsa sorumlu olması gereken, hakka sahip olmak istiyorsa ödev üstlenmesi gereken tek varlık, insan olarak kabul edilmektedir. Desmoulin-Canselier (2009)'e göre hakkın öznesi, tabi olan anlamına gelmekte olup hukuk öznesi, hak ve borç sahibi olabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Hukuk öznesinin bu ölçütleri, kümülatif ölçütler olup ödevden veya borçtan koparılmış bir hak kavramının herhangi bir anlamı bulunmamaktadır (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013, s. 1699).

Bu bağlamda Teubner (2012) ise, hayvanların hak sahibi olmasını, akıl dışı olarak nitelendirmektedir. Zira yazar, Ortaçağ'da bir şehirdeki sıçanların yargılanıp beraat ettiklerini, buna karşılık yargılanan bazı kedilerin ölüme mahkûm edildiklerini, hatta cansız varlıkların da yargılandıklarını ifade ederek, hayvanlara hak tanımakla birlikte sorumluluk da yüklemenin akıl dışılığa dönüş olarak görülebileceğini söylemektedir (akt: Cumalıoğlu, 2017, s. 579-580).

Eleştiri konusunda aynı noktadan hareket eden Dupas (2005)'a göre ise, hayvanlara yaşam hakkı, bedensel bütünlüğün korunması hakkı, beslenme ve barınma hakkı ile türünün korunması hakkı tanınsa bile borçlar açısından cezai sorumluluktan söz edilemeyecektir. Zira hiç

kimse yasayı bilmediğini ileri süremezken hayvanlar ne bilince ne de bilgiye sahip olduklarından sözleşme dışı sorumluluk, hayvanlar için olanaklı bulunmamaktadır. Sözleşmesel sorumlulukta ise, bir sözleşmenin geçerli olabilmesi için rıza, ehliyet, konu ve hukuka uygun bir nedenin varlığı gerekmektedir. Oysa hayvanların rızası alınmadığından hiçbir zaman sözleşmede taraf olamazlar. Buna ek olarak, hayvanların kişisel malvarlığı da olmadığı için, olası zararları giderme olanağına da sahip değildirler (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, 2013, s. 1699-1700).

Bu görüşe karşı yapılan diğer bir eleştiri de hayvanların kişi olarak kabul edilip insan düzeyine çıkarılmaları durumunda, onların bedenini koruma yükümlülüğü geleceği şeklindedir. Zira Engelhardt (2001)'a göre, bazı hastalıkların yok edilmesi, ilaçların geliştirilmesi ve sınanması, organların nakledilmesi veya fonksiyonlarının karşılaştırılması için yeni operasyon tekniklerinin araştırılması, hava, su ve besin maddelerinin kirlenmesinde zarar verici sınırların tespit edilmesi hakkındaki bilgileri insanlığı, deneylerde hayvanları kullanarak elde etmiştir (akt: Çobanoğlu, 2009, s. 139). Hayvanlar kişi olarak kabul edilecek olursa, canlı hayvanlar üzerinde hiçbir bilimsel araştırma veya deney yapılamayacak; vejetaryenlik ise adeta genelleştirilmiş olacaktır. Böyle bir toplumsal yapı içerisinde insanların yaşama şansı ise git gide azalacaktır.

Bu görüşe karşı yapılan eleştirilere Denoix ve March (2011) ile Dupas (2005) da katılmakta olup onlara göre, hayvanların kişi olarak kabul edilmesi durumunda, şu üç temel sorunun yanıtlanması gerekmektedir;

- Hangi hayvanlar hukuk öznesi sayılmalı ve hangi hayvanlara, hangi haklar tanınmalıdır? Zira çok sayıda hayvan türü mevcut olup bunlar birbirlerinden farklı oldukları gibi, insanların bu hayvan türlerine bakış açıları da tamamıyla farklıdır. Bu soruya, evcil hayvanlara kesin olarak kişilik tanınmalıdır şeklinde cevap verilmektedir. Ancak, zamandan zamana, toplumdaki topluma değişen bir evcil hayvan kavramı söz konusu olduğu gibi türleri tükenmekte olan vahşi hayvanların korunması gereksinimi, evcil hayvanlara oranla çok daha fazladır.

- Hangi teknikle hayvanlar hukuk öznesi haline getirileceklerdir? Bu soruya, tüzel kişiler için kullanılan tekniğin, hayvanlar için de kullanılabilmesi şeklinde cevap verilmektedir. Tüzel kişilik, hukukî bir varsayım olmakla birlikte bu kavram, esasen toplumsal ve ekonomik yararları haklı kılmak, diğer bir ifadeyle insanın yararını ön

plana çıkarmak için inşa edilmiştir. Bu nedenle, söz konusu anlayışı hayvanların bireysel çıkarına uygulamak zor görünmektedir.

• Niçin hayvanlar hukuk öznesi haline getirilecektir? Bu soruya, hayvanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için cevabı verilmektedir. Oysa Denoix ve Marc (2011)'a göre insanların hayvanları korumak, yaşam koşullarını iyileştirmek, afiyetlerini sağlamak için hayvanlara haklar tanınmasına gerek yoktur. Örneğin tarihi yapı maliklerinin yasaca öngörülen koruma ve bakım ödevleri bulunmaktadır. Ancak bu yapılar, bu hukuksal konumları ile hiçbir hakka sahip değildirler. Keza, toprağın korunması amacıyla erozyonla mücadele için ağaç kesiminin yasaklanması, ağaçlara hak verildiği anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla hayvanlara karşı kötü muamelelerin yaptırımı bağlanması da, hayvanlara haklar verildiği anlamına gelmemektedir (akt: Koçhisarlıoğlu ve Söğütü Erişgin, 2013, s. 1701-1702).

Bu eleştirilere karşı Singer (1989), hayvanlarla insanlara eşit haklar verilmesinin söz konusu olmadığını, burada beklenilenin, çağdaş ahlak kuramlarında genellikle kabul gören herkesin ihtiyaçlarına eşit derecede saygı gösterilmesi olduğunu savunmaktadır. Ona göre eşitlik ilkesi, herkesin yapı, zeka ve yetenek yönünden aynı olduğu anlamında değerlendirilmemeli, farklılıklarına rağmen herkese eşit muamele edilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmalıdır (akt: Yaşar ve Yerlikaya, 2004, s. 39).

3. TÜRK HUKUKUNDA HAYVANLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN YASAL MEVZUAT

Yukarıda da ifade edildiği gibi insan-hayvan ilişkisi, hayvanların toplum yaşamındaki yeri ve hayvanlara nasıl davranılması gerektiği konularındaki tartışmalar antik çağa kadar uzansa da Türk tarihi açısından hayvanları koruma konularının çok eski dönemlerden itibaren gelenek, görenek ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yer aldığı söylenebilir. Zira Osmanlı Devleti'nde kuşlar için özel yuvalar yaptırıldığı; hayvanların yararlanması için vakıflar kurulduğu ve yük hayvanlarının iyi kullanılmaları için emirler yayınlandığı bilinmektedir (Menteş Gürler ve Osmanağaoğlu, 2009, s. 326-330).

Günümüzde birçok insan, hayvanların çeşitli amaçlarla kullanılabilmesini düşünmekle beraber, onlara karşı daha duyarlı olunmasının zorunlu olduğu fikrinde birleşmiştir. Bunun sonucunda da pek çok devlet, hayvanlara karşı eziyeti önlemek amacıyla ulusal ve uluslararası pek çok düzenleme kabul etmişlerdir. Modern dünya

üzerinde hayvanların korunmasına ilişkin hukuksal düzenlemeler, 19. yüzyıla dek uzanmakla birlikte, Türkiye’de hayvanların korunmasına ilişkin yasal düzenleme, ancak 21. yüzyıl başında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Türk Hukuku’nda hayvanların korunmasına ilişkin yasal mevzuat incelenerek söz konusu mevzuata hakim olan görüş ortaya çıkarmaya çalışılacaktır.

3.1. Ulusal Düzenlemeler

3.1.1. 1 Temmuz 2004 Tarihli 25509 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu

Türkiye’de ilk kez hayvanların korunmasına ilişkin kanun yapma çalışmaları 1980’li yıllarda başlatılmış, söz konusu düşüncenin hayata geçmesi ise 2004 yılına kadar mümkün olamamıştır. Tarihsel sürece bakıldığında, sahipsiz hayvanlar ile ilgili çalışmalar, 1991 yılına kadar belediyelerin görev ve sorumluluk alanına girerken, bu tarihte Çevre Bakanlığı’nın kurulmasıyla sorumluluk, bu iki kurum arasında paylaştırılmıştır. Çevre Bakanlığı, yasal çerçevenin hazırlanması, sahipsiz hayvanlar ile ilgili strateji ve planların yapılması ve denetim konularında görevlendirilirken, çıkarılacak yasanın uygulanması ile ilgili sorumluluk belediyelere bırakılmıştır. 1995 yılında ise, biri Çevre Koruma Genel Müdürlüğü, diğeri ise insan haklarından sorumlu devlet bakanlığı tarafından iki ayrı “Hayvanları Koruma Kanunu Tasarısı” hazırlanmış ancak, bu iki tasarı da yasalasamamıştır (Menteş Gürler ve Osmanağaoğlu, 2009, s. 326). Söz konusu amaç, ancak 24.06.2004 tarihinde 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nun kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu Kanun genel olarak incelendiğinde, antroposentrik (insan merkezli) bir bakış açısı ile hazırlandığı hemen göze çarpmaktadır (Çobanoğlu, Tamzok, Kük, 2013, s. 265). Zira Kanun’da herhangi bir ayırım yapılmaksızın “hayvanlar” ifadesine yer verilmiş olsa da hayvanlara karşı yapılan davranışlar suç olarak düzenlenmemiş, sadece idari para cezası yaptırımına bağlanmıştır.

5199 sayılı Kanun’un 1. maddesinde “Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır” hükmüne yer verilmiştir. Yasanın amacı açıklanırken kullanılan “hayvanların” öznesi ile tüm hayvanların korunmasına bir gönderme yapılmakla birlikte Kanun’un 3. maddesinde yapılan “ev ve süs hayvanı”, “kesim hayvanı”, “yabani hayvan” gibi

tanımlamalarla hayvanlar arasında kabul edilemez bir “sınıfsal farklılık” yaratılmıştır (Özgür, 2010b, s. 33).

Kanun’un 4/1-(a) maddesinde; “Bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir” hükmü, 4/1-(b) maddesinde; “evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Sahipsiz hayvanların da sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir” hükmü, 4/1-(c) maddesinde; “Hayvanların korunması, gözetilmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması için gerekli önlemler alınmalıdır” hükmü bulunmaktadır. Kanun’un 4/1-(j) maddesinde yer alan; “Yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlamaları ve eğitim çalışmalarını yapmaları esastır” hükmüyle de kurumlar arası işbirliği yapılarak hayvan bakımevleri ve hastanelerin kurulması ve eğitim çalışmalarının yapılması öngörülmüştür. Yukarıda yer alan maddelerden görüldüğü gibi hayvanların yaşam hakkı, yalnızca nefes alıp vermektan ibaret olmayıp, aynı zamanda belirli bir kalitede yaşama ve kendi doğal çevrelerinde serbestçe dolaşma özgürlüğünü de içermektedir (Cumalıoğlu 2017, s. 584).

Kanun’un 6/1 maddesinde; “Sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında öldürülmeleri yasaktır” hükmü yer almaktadır. Ancak maddede yer alan 16 Mayıs 1986 tarihli 19109 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu, 13 Haziran 2010 tarihli 27610 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu’nun 47. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte, 5996 sayılı Kanun m. 48/3’te “Mevzuatta bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan kanunlara yapılan atıflar bu Kanunun ilgili hükümlerine yapılmış sayılır” hükmü bulunduğundan, 5996 sayılı Kanun hükümlerine bakılması gerekmektedir.

Kanun’un 6/2 maddesinde; “Güçten düşmüş hayvanlar ticarî ve gösteri amaçlı veya herhangi bir şekilde binicilik ve taşımacılık amacıyla çalıştırılmaz” hükmüne yer verilirken aynı maddenin 4. fıkrasında da “Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşılanan ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır”

hükmüne yer verilerek sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların doğal ortamlarına dönmeleri sağlanmıştır.

Kanun'un, "Hayvanlara Müdahaleler" başlığı altındaki ikinci bölümünde yer alan 7. maddesinde, kontrolsüz üremenin önlenmesi için, hayvanlara acı vermeden kısırlaştırma müdahalelerinin yapılacağı belirtilirken 8. maddesinin 1. fıkrasında "bir hayvan neslini yok edecek her türlü müdahale" yasaklanmıştır. Yine aynı maddenin 3. fıkrasında, "bir hayvana tıbbi amaçlar dışında, onun türüne ve etolojik özelliklerine aykırı hale getirecek şekilde ve dozda hormon ve ilaç vermek, çeşitli maddelerle doping yapmak, hayvanların türlerine has davranış ve fiziki özelliklerini yapay yöntemlerle değiştirmenin yasak olduğu ifade edilmiştir.

Kanun'un 9/1 maddesi, hayvanların, bilimsel olmayan teşhis, tedavi ve deneylerde kullanılmayacaklarını belirtirken, fıkranın devamında, deneylerin hayvanları koruyacak şekilde yapılması, deneylerde kullanılacak hayvanların uygun biçimde bakılması ve barındırılmasının esas olduğu belirtilerek "başkaca bir seçenek olmaması halinde, hayvanlar bilimsel çalışmalarda deney hayvanı olarak kullanılabilir" hükmüne yer verilmiş ve hayvan deneyi yapan kurum ve kuruluşlarda bu deneylerin yapılmasına kendi bünyelerinde kurulmuş ve kurulacak etik kurullar yoluyla izin verilmesi zorunluluğu yer almıştır. Söz konusu düzenlemeyle, etik ilkelere aykırı deney yapılmasının önüne geçilmek istenmiş, böylece hayvanların korunması sağlanmaya çalışılmıştır (Uyumaz, 2016, s. 172).

Kanun'un "Hayvanların Ticareti ve Eğitilmesi" başlıklı üçüncü bölümünün 10. maddesinin 5. fıkrasında; hayvanların ticari amaçla film çekimi ve reklam için kullanılması ile ilgili hususların izne tabi olduğu belirtilirken, 6. fıkrasında da; hayvanların acı, ıstırap ya da zarar göreceği şekilde, film çekimi, gösteri, reklam ve benzeri işler için kullanılmayacakları ifade edilmiştir. Bununla birlikte, "hasta, sakat ve yaşlı durumda bulunan veya iyileşemeyecek derecede ağrısı veya acısı olan bir hayvanı usulüne uygun kesmek ya da ağrısız öldürme amacından başka bir amaçla birine devretmek, satmak veya almak", maddenin 8. fıkrası ile yasaklanmıştır.

Kanun'un "Eğitim" başlıklı 11/1 maddesinde; "Hayvanlar, doğal kapasitesini veya gücünü aşacak şekilde veya yaralanmasına, gereksiz acı çekmesine, kötü alışkanlıklara özendirilmesine neden olacak yöntemlerle eğitilemez" hükmü yer alırken, aynı maddenin 2. fıkrasıyla "hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek" yasaklanmış, maddenin devamında "folklorik amaca yönelik şiddet içermeyen geleneksel

gösterilerin ise Bakanlığın uygun görüşü alınarak İl Hayvanları Koruma Kurullarından izin alınmak suretiyle” düzenlenebileceği öngörülmüştür.

“Hayvanların öldürülmesi” başlığını taşıyan Kanun’un 13. maddesi gereğince, “kanuni istisnalar” ile “tıbbi ve bilimsel gerekçeler” ve “gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelen önlenemez tehditler bulunan acil durumlar” dışında yavrulama, gebelik ve sütanneliği dönemlerinde hayvanların öldürülemeyeceği hükme bağlanırken aynı maddede, hayvanların öldürülme esas ve usullerinin Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği ifade edilmiştir. Doktrinde bazı yazarlar tarafından Hayvanları Koruma Kanunu’nun yukarıda yer alan söz konusu hükmü, hayvanların yaşamasını istisna haline getirdiği gerekçesiyle eleştirilmekte, maddenin oldukça özensiz bir şekilde kaleme alındığı ifade edilmektedir (Cumalıoğlu 2017, s. 584). Söz konusu maddede evcil hayvan ya da yaban hayvanı ayrımı yapılmadığından madde kapsamına her tür hayvanın girmesi mümkün görülmektedir. Bu durumda, ister evcil hayvan, isterse yaban hayvanları olsun yavrulama, gebelik ve sütanneliği dönemlerinde hayvanların öldürülmesinin yasak olduğu söylenebilir (Kılıçoğlu, 2010, s. 339).

Kanun’un “Yasaklar” başlıklı 14. maddesinde, Kanun kapsamında kabahat olarak kabul edilen fiiller düzenlenmiş olup bu fiiller arasında; hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, dövmek, aç-susuz bırakmak, aşırı sığağa ve soğuğa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek, hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak, hayvanlara içki, sigara, uyuşturucu gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek, kesim için yetiştirilmiş hayvanlar dışındaki hayvanları ödül, ikramiye ya da prim olarak dağıtmak ve hayvanlara işkence yapmak yer almaktadır. Yine 14. maddede, sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesinin zorunlu olduğu da ifade edilmiştir. Kanun’un “İdarî para cezaları” başlıklı 28. maddesinde ise Kanun hükümlerine aykırı davrananlara verilecek cezalar düzenlenmiştir.

Bununla birlikte, Kanun’un 14/1-(j) ve 14/1-(l) maddeleri dikkat çekicidir. Zira Kanun’un 14/1-(j) maddesinde; “j) Hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak, işkence yapmak” hükmü, 14/1-(l) maddesinde de “l) Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi tehlike arz eden hayvanları üretmek; sahiplendirilmesini, ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak; takas etmek, sergilemek ve hediye etmek” hükmü bulunmaktadır.

Söz konusu hükümler dikkatlice incelendiğinde, hayvanlarla insanların cinsel ilişkiye girmesi suç olarak düzenlenmemiş, söz konusu

hukuka aykırılığa 5199 sayılı Kanun'un 28/1-(k) maddesi gereğince idarî para cezası verileceği ifade edilmiştir (Dönmez, 2013, s. 914-915). Söz konusu düzenlemenin çok önemli bir eksiklik olduğu görülmekte olup maddenin hayvanlara yapılan tecavüzleri engellemeyeceği açıktır (Çobanoğlu ve diğerleri, 2013, s. 266-270).

Bununla birlikte, Kanun'un 14/1-(l) maddesinde yer alan ve toplum içerisinde saldırgan olmaya eğilimli olduklarına ilişkin bir inancın var olduğu bazı ırklara ilişkin yasakların getirilmiş olması, "türçülük" ideolojisinin sürdüğünün göstergesi olarak algılanabilir. Zira hayvanların tehlikeli ve saldırgan olmalarının altındaki nedenin, hayvanın türünden değil; yetiştirilme ve eğitilme yönteminden yani insandan kaynaklı olabileceği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

Söz konusu Kanun'da yer alan fiillerin suç olarak nitelendirilmeyip "kabahat" olarak değerlendirilerek idari para cezası ile cezalandırıldığı dikkate alındığında, ülkemizdeki yaptırımların yetersiz kaldığı, bu konudaki uygulamada önemli eksikliklerin bulunduğu, Kanun'un doğru bir şekilde uygulamaya konulamaması nedeniyle hayvan haklarının, olması gereken düzeye henüz gelemediği söylenebilir.

Zira kanuna aykırılık halinde uygulanacak ceza, adli para cezası olmadığı için, söz konusu cezanın adli sicile kaydedilmesi, eylemlerin tekrarlanması halinde tekerrür hükümlerinin uygulanması mümkün olamamaktadır. Oysa bir hayvanı kasten öldüren veya ona kötü muamele eden kişilerin, ileride insanlara karşı da benzer suçları işleme bakımından potansiyel fail oldukları rahatlıkla söylenebilir (Özen İnci, 2019, s. 16).

Bununla birlikte, Kanun'da yer alan yaptırımlar açısından bir diğer düzenleme, 24. madde ile öngörülmüş olup söz konusu hükme göre, kanunun hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden ve bu suretle bulundurduğu hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurmasının yasaklanacağı ve hayvanlarına el konulacağı belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu hayvanın yeniden sahiplendirileceği ya da koruma altına alınacağı da ifade edilmiştir. Ancak söz konusu düzenlemenin, hayvanların korunması açısından yetersiz olduğu tartışmasızdır (Çelebi, 2018, s. 595).

Oysa Dodurka (2010)'nın da ifade ettiği gibi AB ülkelerindeki hayvan hakları, ulusal yasalarda hayvanlarda kişilik kavramını tartışabilecek boyutlara ulaşmış ve AB çerçeve sözleşmelerinde hayvanlar artık mal değil, hissetme yeteneğine sahip varlıklar olarak kabul edilmiştir (Çobanoğlu ve diğerleri, 2013, s. 266-270).

Yukarıda yer alan hususlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 5199 sayılı Kanun'da hayvan hakkı olarak algılanabilecek sonuçların şunlar olduğu söylenebilir (İlgar, 2007, s. 350-351):

a) Hayvanların kesiminin, dini kuralların gerektirdiği özel koşullar dikkate alınarak hayvanı korkutmadan, ürkütmeden, en az acı verecek şekilde, hijyenik kurallara ve usulüne uygun olarak yapılması,

b) Hayvanların ekosistemlerinin, diğer bir ifadeyle canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemin devamının sağlanması,

c) Tür olarak adlandırılan, birbirleriyle çiftleşebilen, üreme yeteneğine sahip verimli döller verebilen popülasyonların varlığının sağlanması,

d) İnsanlar tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanların (evcil hayvanların) olumsuz muameleye maruz kalmaması,

e) Sahipsiz, barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucusunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanların korunması,

f) Bulaşıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaşlanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fizikî olarak iş yapabilme yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanlarına (güçten düşmüş hayvanlara) uygun davranılması,

g) Doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanların (yabani hayvanların) yaşamlarının devamının sağlanması,

h) Özellikle evde, işyerlerinde ya da arazisinde özel zevk ve refakat amacıyla muhafaza edilen veya edilmesi tasarlanan, bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvanın (ev ve süs hayvanı) korunması,

i) Bir kişi, kuruluş, kurum ya da tüzel kişilik tarafından sahiplenilen, bakımı, aşıları, periyodik sağlık kontrolleri yapılan işaretlenmiş kayıt altındaki ev ve süs hayvanlarının (kontrollü hayvanların) yönetiminin gerçekleşmesi,

j) Hayvan bakımevi oluşturularak hayvanların rehabilite edileceği tesislerin geliştirilmesi,

k) Herhangi bir hayvanın acı, eziyet, üzüntü veya uzun süreli hasara neden olacak deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılmasının kontrollü hale getirilmesi,

l) Hayvanat bahçelerinin, işletme sahipleri ve belediyeler tarafından doğal yaşam ortamına en uygun şekilde tanzim edilmesini ve ettirilmesi,

m) Televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması.

3.1.2. 12 Ekim 2004 Tarihli 25611 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

3.1.2.1. TCK. m. 142 Nitelikli Hırsızlık

12 Ekim 2004 tarihli 25611 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Ceza Kanunu’nda (TCK.) hayvanların suçun konusu bakımından değerlendirildiği ilk suç tipi, hırsızlık suçunun nitelikli halinin düzenlendiği 142. maddedir. Zira TCK. m. 142/2-(g)’ye göre hırsızlık suçunun “büyük veya küçük baş hayvan hakkında” işlenmesi hâlinde, beş yıldan on yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı ifade edilmiştir. Söz konusu düzenleme ile gelir amaçlı üretilen ve kullanılan, ekonomik değere sahip hayvanlar taşınır eşya kapsamında değerlendirilmiş, hayvanların hakları değil bireyin mülkiyet ve/veya zilyetlik hakkı korunmuştur (Dönmez, 2013, s. 905). Böylece TCK’nın söz konusu maddesi kapsamında hayvanların, bireylerin malvarlığı haklarına dahil olduğu sonucu çıkarılmıştır (Şenpolat, 2008, s. 33-49).

Buradan hırsızlık suçunun konusunun sahipsiz bir hayvan olamayacağı sonucu çıkarılmaktadır. Öte yandan ilgili nitelikli hal, yalnızca sahipli olan sığır ve manda gibi büyük baş hayvanlar ile koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar hakkında uygulanabilmekte olup sahipli olsa bile tavuk, ördek, kaz, köpek veya kedi gibi hayvanlar hakkında işlenen hırsızlık suçlarında bu nitelikli halin uygulanabilmesi mümkün görülmemektedir (Özen İnci, 2019, s. 11).

3.1.2.2. TCK. m. 151 Mala Zarar Verme

TCK.’da yer alan hayvanlara ilişkin diğer bir suç ise, mala zarar verme suçu kapsamında düzenlenmiştir. TCK.’nın 151. maddesinde;

(1) Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten kişi, mağdurun şikayeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Yukarıda yer alan madde ile hayvanların eşya olarak kabul edilmesi neticesinde, hayvanlara yönelik öldürme, işe yaramayacak hale getirme veya değer kaybına uğratma şeklindeki zararlar, ekonomik açıdan değerlendirilmiştir. Bu suç bakımından korunan hukuksal yarar, hayvanın yaşama hakkı veya vücut bütünlüğünün korunması değil, bireyin mülkiyet hakkıdır. Zira sahipsiz hayvanlara yönelik gerçekleştirilen eylemler bu kapsamda değerlendirilmemekte, fiiller sahipsiz bir hayvana karşı işlenirse ortada herhangi bir suç bulunmamaktadır (Dönmez, 2013, s. 905-906).

Öte yandan bahsi geçen düzenleme, sahipli hayvanların her türlü eyleme karşı korunmasını sağlamaktan da uzaktır. Zira söz konusu suçun maddi unsuru, kasten (bilerek ve isteyerek) sahipli bir hayvanı öldürmek, işe yaramayacak hale getirmek veya değerinin azalmasına neden olmak eylemleri ile sınırlı olup bunların dışında örneğin sahipli bir hayvana işkence ve kötü muamelede bulunmak suç teşkil etmemektedir (Özen İnci, 2019, s. 12).

Bunun yanında, söz konusu suçun takibi şikâyete bağlı olup bir hayvana herhangi bir şekilde zarar verildiği durumda, hayvan sahibi şikâyet hakkını kullanırsa savcılık tarafından dava açılmaktadır. Bununla birlikte, hayvan sahibinin mal varlığı zararı bir şekilde giderildiğinde, şikâyetten vazgeçme ile devam eden dava düşmekte, savcılığın kendiliğinden soruşturma açma ya da kovuşturma aşamasındaki davaya devam etme yetkisi bulunmamaktadır (Yalçın, 2008, s. 51-63).

Özbek ve diğerleri (2018), suçun takibinin şikâyete bağlı olmasının ve kişinin kendisine ait bir mal varlığı değeri üzerinde suçun işlenememesinin doğal bir sonucu olarak, sahipli bir hayvanın sahibi tarafından kasten öldürülmesi, işe yaramayacak hale getirilmesi veya değerinin azalmasına neden olunması halinde maddenin uygulanabilmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır (akt: Özen İnci, 2019, s. 12-13).

Son olarak, söz konusu suçun yaptırımı hapis veya adli para cezası şeklinde seçimlik olarak düzenlenmiş olup uygulamada pek çok durumda hâkimin adli para cezasına hükmetmesi ya da hapis cezasına hükmetse bile bu cezanın ertelenmesine veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilmesi mümkün olduğundan ilgili hüküm,

öngördüğü yaptırımlar bakımından da hayvanların haklarını etkin şekilde koruyacak bir düzenleme değildir (Özen İnci, 2019, s. 13).

3.1.2.3. TCK. m. 177 Hayvanın Tehlike Yaratabilecek Şekilde Serbest Bırakılması

TCK.'da hayvanlarla ilgili düzenlenmiş diğer bir suç, m. 177'de yer alan hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçudur. Söz konusu hükme göre; “Gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmal gösteren kişi, altı aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır”. Ancak burada düzenlenen suç tipi, hayvana yönelik bir tehlikeden değil, hayvanın yaratacağı bir tehlikeden kaynaklanmaktadır. Söz konusu suç ile korunan hukuki yarar, insanların yaşama hakkı ve sağlık hakkıdır (Dönmez, 2013, s. 908).

3.1.2.4. TCK. m. 181 Çevrenin Kasten Kirlenmesi

TCK.'nın hayvanlara ilişkin yukarıda yer alan maddeleri, insanların yaşama, sağlık, mülkiyet ve zilyetlik haklarını güvence altına alırken, hayvanların korunması konusunda yetersiz kalmaktadır. Gerçek anlamda hayvanları koruyucu nitelik gösteren cezai düzenleme ise kendini TCK. m. 181'de göstermektedir. Söz konusu maddeye göre;

(1) İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.

(4) Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

(5) Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

TCK'da hayvanları korumaya yönelik düzenlenmiş olan en önemli suç tipi, bu maddede yer almakta olup maddenin 4. fıkrası, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun nitelikli halini oluşturmaktadır. Söz konusu suçun, 5237 sayılı TCK'nın "*Topluma Karşı Suçlar*" başlıklı üçüncü kısmının, "*Çevreye Karşı Suçlar*" başlıklı ikinci bölümünde yer alması, kanun koyucunun bu suçlar bakımından hayvanları çevrenin doğal bir unsur olarak ele aldığını göstermektedir. Madde ile hayvanların yaşama, nesillerini ve doğal özelliklerini sürdürme haklarının korumaya çalışıldığı görülmektedir. TCK. m. 181/4'deki suçun oluşması için maddede sayılan sonuçların ortaya çıkmasına gerek olmayıp suça konu olan atık ve artıkların, maddede ifade edilen niteliklere sahip olması yeterlidir (Dönmez, 2013, s. 909-912).

TCK. m. 181'de yapılan düzenleme, çevrenin ve hayvanların korunması bakımından yeterli bir düzenleme değildir. Zira çevre suçları, sadece metinde yazılı olanlarla sınırlı olmadığı gibi hayvanlara yönelik kasten öldürme, işkence, kötü muamele ve tecavüz gibi münferit eylemleri yaptırım altına almadığından düzenlenen fiiller bakımından da madde metnindeki koruma oldukça sınırlıdır (Özen İnci, 2019, s. 14).

Söz konusu düzenleme, uygulanan yaptırımlar bakımından da yeterli değildir. Zira mukayeseli hukuka baktığımızda, adli para cezası ve hapis cezası yaptırımlarının dışında, kirletilen yerlerin temizlenmesi, eski hale getirilmesi gibi yaptırımların da söz konusu olduğu görülmektedir. Diğer bir yetersizlik ise suçun kasten işlendiğinin ispatı bakımından yaşanmakta olup uygulamada yaşanan sıkıntılar nedeniyle çoğu durumda işlenen suç, yaptırım dışında kalabilmektedir (Dönmez, 2013, s. 913).

Öte yandan çevrenin kasten kirletilmesi suçu, çoğunlukla tüzel kişilerin faaliyetlerinin sonucu olarak işlenmekte olup, tüzel kişiler hakkında TCK'da cezai sorumluluk düzenlenmemiştir. Bu durumda, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun tüzel kişi tarafından işlenmesi halinde, sadece tüzel kişilere özgü nitelikte faaliyet izninin iptali veya müsadere gibi güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi mümkündür (Özen İnci, 2019, s. 14).

3.1.2.5. TCK m. 182 Çevrenin Taksirle Kirletilmesi

TCK. m. 181'de, çevrenin kasten, diğer bir ifade ile bilerek ve isteyerek kirletilmesi fiili düzenlenirken; TCK. m. 182'de, çevrenin taksirle kirletilmesi fiili düzenlenmektedir. Söz konusu madde şu şekildedir;

(1) Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi,

adli para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması halinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu da tıpkı çevrenin kasten kirletilmesi suçu gibi hayvanları çevrenin unsuru olarak ele alarak onların yaşama ve nesillerini sürdürme haklarının bir değer olarak kabul edildiğini göstermektedir (Özen İnci, 2019, s. 14).

Bununla birlikte maddede düzenlenen taksirle çevrenin kirletilmesi fiilinin işlenebilmesi için, sonucun tedbirsizlik ve dikkatsizlik nedeniyle öngörülmeyle ortaya çıkmış olması ya da öngörülmesine rağmen neticenin gerçekleşmesi arzu edilmeden ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Öte yandan, manevi unsur dışında suçun faili bakımından TCK. m. 181'e nazaran bir değişiklik daha söz konusudur. Zira suçun failinin ancak gerçek kişiler olabilmesi mümkündür. Eğer suç tüzel kişilerin faaliyetleri sonucunda oluşmuş ise, TCK m.181/5'te olduğu gibi tüzel kişilere karşı güvenlik tedbirleri uygulanacağına ilişkin madde metninde bir düzenleme bulunmadığından ve tüzel kişilerin cezai sorumlulukları da olmadığından, bu kapsama giren eylemler cezasız kalacaktır. Bu durumda ilgili düzenleme ne yazık ki ne etkin ne de caydırıcıdır (Dönmez, 2013, s. 913).

3.1.2.6. TCK. m. 226 Müstehcenlik

Müstehcenlik suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesinde düzenlenmiştir. Hayvanlara yönelik olan fıkra ise söz konusu maddenin 4. fıkrası olup şu şekilde ifade edilmiştir;

Şiddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışı arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

TCK. m. 226/4'te hayvanlarla ifadesi kullanıldığından, hayvanlarla insanlar arasındaki cinsel davranışların ürün haline getirilmesi suç olarak düzenlenmiştir. Söz konusu fıkra ile anormal (sapkın) cinsel davranışlar içeren ürünlerin topluma intikalinin, genel ahlak ve ortak edep duygusunda tahrifat yaratma tehlikesi gözetilerek söz

konusu fiiller suç olarak düzenlemiş, hayvanlarla yapılan bir kısım cinsel davranışların topluma yayılmasının önlenmesi hedeflenmiştir (Uyumaz, 2016, s. 170).

Söz konusu fıkra da yer alan koşulların gerçekleşmesi için hayvanlar üzerinde sadece şiddet uygulamak yeterli olmayıp şiddetin mutlaka cinsel nitelik taşıması gerekecektir. Hayvanlarla yapılan cinsel davranışlar ifadesinden ise kişilerin hayvanlar üzerinde gerçekleştirdikleri cinsel hareketler anlaşılmalıdır. Suçun oluşması için insanların hayvanlarla bir temasta bulunması ve bu temasın da hayvan veya insandan en az birinin cinsel bölgelerine temasta bulunma suretiyle gerçekleşmesi gerekmektedir. Hayvanlarla insanların cinsel ilişkiye girmesi ise suç olarak düzenlenmemiştir (Dönmez, 2013, s. 914-915).

3.1.3. 8 Aralık 2001 Tarihli 24607 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda hayvanlara ilişkin birçok düzenleme yer almakta olup bunlara, hayvan satışlarında mülkiyeti saklı tutma sözleşmesi yapma yasağına ilişkin 764. maddenin 2. fıkrası, tutulan av hayvanları veya ehlileştirilmiş hayvanların sahipsiz duruma gelmesine ilişkin 768. maddenin ilk iki fıkrası, hayvan sürüleri üzerinde intifa hakkı kurulmasına ilişkin 819. maddenin 2. fıkrası, hayvan rehinine ilişkin 940. maddesi örnek olarak sayılabilir. Söz konusu maddelerin 4721 sayılı Kanun’da düzenleniş yeri incelendiğinde, “Eşya Hukuku” başlıklı dördüncü kitabının “Mülkiyet” başlıklı birinci kısmının “Taşınır Mülkiyeti” başlıklı üçüncü bölümü ile “Sınırlı Ayni Haklar” başlıklı ikinci kısmının “Taşınır Rehni” başlıklı üçüncü bölümü altında olduğu görülmektedir. Bu durumda, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda hayvanların eşya olmadığına dair açık bir düzenleme de mevcut olmadığından Türk Hukuku’nda hayvanların taşınır eşya hükümlerine tabi olduğu görülmektedir (Ünal ve Başpınar, 2012, s. 71).

4721 sayılı Kanun’da hayvanlara ilişkin düzenlenen diğer bir madde, “Sürüklenen şeyler ile benzerlerinin alınması” başlıklı 752. maddede yer almakta olup söz konusu maddede;

Su, rüzgâr, çığ veya diğer doğal güçlerin etkisiyle ya da rastlantı sonucunda başkasının arazisine sürüklenen veya düşen şeyler ile buraya giren büyük ve küçük baş hayvan, arı oğulu, kanatlı hayvan ve balık gibi hayvanların hak sahipleri tarafından aranıp alınmasına, arazi maliki izin vermek zorundadır.

Arazi maliki, bu yüzden uğradığı zararın denkleştirilmesini istemek ve denkleştirme bedeli kendisine ödeninceye kadar o şeyleri hapsedmek hakkına sahiptir

ifadeleri bulunmaktadır. Yukarıda yer alan hüküm incelendiğinde, başkasının arazisine giren hayvanın aranmasına, arazi sahibi tarafından izin verilmesinin sebebinin hayvanın yaşama hakkının korunması değil bilakis bireyin mülkiyet hakkının korunması olduğu söylenebilir. Zira söz konusu maddede, hayvanı hak sahibinin aramasından söz etmekte olduğundan, henüz özel mülkiyete tabi olmayan bir av hayvanını takip etmek için hiç kimsenin başkasının arazisine girme yetkisinin olmadığı sonucu rahatlıkla çıkarılabilir (Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, 2006, s. 463).

4721 sayılı Kanun'da sahibinin mülkiyet hakkı nedeniyle hayvanların korunduğu diğer bir madde, "IV. Düşen veya sürüklenen şeyler" başlıklı 774. madde olup söz konusu maddede "Su, rüzgâr, çığ veya diğer doğal güçlerin etkisiyle veya rastlantı sonucunda taşınır mallar veya hayvanlar kimin egemenlik alanına girerse, o kimse kaybolan eşyayı bulanın haklarına sahip ve yükümlülüklerine tâbi olur" hükmü yer almaktadır. Madde esasen yukarıda yer verilen 752. madde hükmünün bir benzeri niteliğindedir.

3.1.4. 4 Şubat 2011 Tarihli 27836 Sayılı Resmi Gazete'de Yayınlanan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda da hayvanlara ilişkin birçok düzenleme yer almakta olup bunlardan bazıları, hayvanların satışına ilişkin 220. madde, hayvanların kiralanmasına ilişkin 376. madde, hayvanlardan elde edilen ürünlerin kirasına ilişkin 359. madde olarak sayılabilir.

Yukarıda ifade edilen düzenlemelerin hepsi, hayvanların canlı birer varlık olma niteliklerini dikkate alsalar da hiçbiri canlı varlığın korunması düşüncesine dayanmamaktadır. Başka bir deyişle bu kuralların amacı hayvanların korunması değil, canlı ve hareketli bir varlık olarak eşyalara nazaran yarattığı ilave risklerin dağılımı ile üremesi halinde oluşan ürünler üzerindeki mülkiyet hakkının belirlenmesi gereklerine dayanmaktadır (Çelebi, 2018, s. 593).

Bununla birlikte, hayvan kirasına ilişkin 359. maddenin 2. fıkrasında hayvanların dolaylı da olsa korunmasına ilişkin yasal hükümlerin getirildiği söylenebilir. Zira söz konusu maddeye göre; "Kiracı, kiralanmış hayvanları beslemek, onlara iyi bakmak ve kiraya verene para veya hayvanlardan elde ettiği ürünün belli bir payını ödemekle yükümlüdür". Maddede düzenlenen korumanın dolaylı olarak ifade edilmesinin nedeni, hayvanların yaşam haklarının korunmasından önce hayvanı kiralayanın hayvan üzerinde sahip olduğu malvarlıksal

hakların korunması olduğu, 377. maddenin ilk fıkrasında yer alan “Aksine anlaşma veya yerel âdet yoksa kiracı, kiralanan hayvanların uğradığı bir zarardan, bu zararın, korumada dikkat ve özen gösterildiği hâlde meydana gelmiş olduğunu ispat etmedikçe sorumludur” ifadesinden çıkarılabilir.

6098 sayılı Kanun’da hayvanların dolaylı olarak korunmaya sahip olduğu diğer bir düzenleme de söz konusu Kanun’un hizmet sözleşmesinde işçinin taşıma aracı olarak kullandığı hayvanlara ilişkin 415. maddesinin 3. fıkrasında yer almaktadır. Söz konusu maddeye göre; “İşçi işverenle anlaşarak, hizmetin görülmesinde kendisine ait diğer taşıma araçlarını ve hayvanlarını kullanıyorsa işveren, bunların kullanma ve bakımı için gerekli olan olağan giderleri hizmet için kullanıldığı ölçüde karşılamakla yükümlüdür”. Maddede ifade edilen “kendisine ait taşıma araçlarını ve hayvanlarını” ibaresinden yine asıl korunan menfaatin malvarlıksal haklar olduğu açıkça görülmektedir.

Son olarak 6098 sayılı Kanun, garaj, otopark ve benzeri yerleri işletenlerin sorumluluğunu düzenlediği 579. maddenin ilk fıkrasında yer alan “Garaj, otopark ve benzeri yerleri işletenler, kendilerine bırakılan veya çalışanlarınca kabul edilen hayvan, at arabası, bunlara ait koşum ve benzeri eşya ile motorlu taşıt ve eklentilerinin yok olmasından, zarara uğramasından veya çalınmasından sorumludurlar...” hükmüyle malvarlıksal korumanın ön planda olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

3.1.5. 31 Mart 2005 Tarihli 25772 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de Yayımlanan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu

5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun “Çevreyi kirletme” başlıklı 41. maddesinin 3. fıkrasında “(3) Hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesen veya kesilen hayvan atıklarını sokağa veya kamuya ait sair bir alana bırakan kişiye, elli Türk Lirası (2019 yılı için 153 TL) idarî para cezası verilir” hükmü bulunmaktadır. Söz konusu fıkranın amacı, hayvanların korunması değil genel sağlık ve çevrenin korunmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, söz konusu fiil suç değil kabahat olarak düzenlenmiş olup fiilin karşılığı ise idari para cezasıdır.

3.1.6. 11 Ağustos 1983 Tarihli 18132 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 2872 sayılı Çevre Kanunu

2872 sayılı Çevre Kanunu’nda, nesli tükenen canlıları koruma altına alan bazı hükümler bulunmaktadır. Zira Çevre Kanunu’nun “Çevrenin korunması” başlıklı 9/1-(f) maddesinde; “f) Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas

olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaktır” hükmü bulunurken aynı Kanun’un “İdari nitelikteki cezalar” başlıklı 20/1-(k) maddesinde ise “k) Bu Kanunun 9 uncu maddesinin... (f) bendinde belirlenen esaslara ve yasaklamalara aykırı davrananlara 20.000 Türk Lirası (2019 yılı için 60.163 TL),... idarî para cezası verilir” hükmü mevcuttur (Çakmak, 2008, s. 148).

Söz konusu hükümde, her ne nadir ve nesli tükenen ya da tükenme tehlikesinde olan hayvanlara yönelik bir koruma söz konusu olsa da hüküm, hayvanların yaşama haklarının güvence altına alınmasına dönük sayılabilecek bir pozitif hukuk düzenlemesi niteliğindedir (Uyumaz, 2016, s. 171).

Bununla birlikte, söz konusu yasağa aykırı davranış suç olarak düzenlenmemiş, faile sadece idari para cezası verilmesi esası kabul edilmiştir. Bu durum, kabahat niteliği teşkil eden fiilin caydırıcılığı konusunda tereddütlerin oluşmasına neden olup idari para cezaları hakkında yukarıda yer alan yorumların bu madde için de geçerli olacağı söylenebilir.

3.1.7. 13 Haziran 2010 Tarihli 27610 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu

13 Haziran 2010 tarihli 27610 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu da hayvanların korunması ve refahı ile ilgili hükümleri ortaya koymaktadır. 5996 sayılı Kanun’un 9. maddesinde şu hükümler yer almaktadır;

(1) Hayvan sahipleri veya bakımından sorumlu kişiler, hayvan refahının sağlanması amacıyla, hayvanların barınma, bakım, beslenme, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak, sorumluluklarındaki hayvanların insan, hayvan ve çevre sağlığı üzerinde oluşturabilecekleri olumsuz etkilere karşı gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

(2) Hayvanların kesimi ve hastalık kontrolü amacıyla itlafi, hayvanlarda heyecan, acı ve ıstırap oluşturmadan, uygun araçlar kullanılarak yerine getirilir.

(3) Hayvanlara ötenazi yapmak yasaktır. Ancak,

a) Hayvanlara acı ve ıstırap çektiren veya iyileşme durumu bulunmayan hastalık durumlarında,

b) Akut bulaşıcı bir hayvan hastalığının önlenmesi ya da eradikasyonu amacıyla veya insan sağlığı için risk oluşturan durumlarda,

c) Davranışları insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen durumlarda,

veteriner hekim tarafından ötenazi yapılmasına karar verilebilir. Ötenazi işlemi veteriner hekim tarafından veya veteriner hekim gözetiminde yapılır.

(4) Hayvanların barınma, nakil, kesim öncesi ve kesimi sırasındaki hayvan refahı esasları Bakanlıkça belirlenir. Hayvan kesimlerinin Bakanlıktan onaylı kesim yerlerinde yapılması zorunludur.

(5) Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelik ile belirlenir.

Yukarıda yer alan maddeyle, hayvanların barınma, bakım, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, sağlıklarının korunması, hayvanların kesimi ve itlafı ile hayvanlara hangi hallerde ötenazi yapılabileceği ile ilgili hususlar düzenlenmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 10-11).

Hayvanların korunmasına ilişkin 5996 sayılı Kanun'da yer alan diğer bir madde de m. 40/1-(b)'de yer alan "b) Hayvan sağlığı için tehlike oluşturan ve tüketime uygun olmayan yemler, masrafları sorumlusuna ait olmak üzere piyasadan toplatılır ve mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilir. Bu ürünleri üreten veya piyasaya arz edenlere beşbin Türk Lirası (2019 yılı için 11.368 TL) idarî para cezası verilir" hükmüdür. Söz konusu madde ile hayvan sağlığının, dolayısıyla da genel sağlığın korunması hedeflenmiştir.

Hayvanların korunmasına ilişkin 5996 sayılı Kanun'da yer alan bir diğer madde de m. 37/1-(c)'de yer alan "c) Gıda değeri bulunan hayvanlara uygulanması yasaklanan veya bu yönde uyarılar taşıyan maddeleri ihtiva eden veteriner tıbbî ürünlerini, gıda değeri bulunan hayvanlara uygulayanlara beşbin Türk Lirası (2019 yılı için 11.368 TL) idarî para cezası verilir" hükmüdür. Söz konusu madde, hayvan sağlığının korunması için getirilmiş gibi düzenlense de maddede yer alan "Gıda değeri bulunan hayvanlara uygulanması yasaklanan" ifadesinden, hayvanlardan gıda yoluyla insanlara geçme ihtimali bulunan sağlığa zararlı maddelerin kullanılması engellenmek istendiğinden asıl korunan menfaatin insan sağlığı olduğu sonucu çıkarılabilir.

3.2. Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

3.2.1. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi

UNESCO tarafından hayvanların maruz kaldıkları kötü muameleler, haklar kuramı temelinde göz önüne alınarak Hayvan Hakları

Evrensel Bildirgesi hazırlanmış ve 15 Ekim 1978’de Paris’te ilan edilmiştir. Bu bildirgeye göre bütün hayvanlar, yaşam önünde eşit doğarlar ve dolayısıyla var olma hakkına sahiptirler. Diğer bir ifadeyle söz konusu Bildirge, bütün türlerin doğal denge içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir (Sungurbey, 1992, s. 8-11).

Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi, hayvanların da insanlar gibi birer canlı olduklarını, hissedebildiklerini, bazı duyguları insanlar gibi yaşayabildiklerini, kısmen de olsa bilinçli varlıklar olduklarını ve en önemlisi de hayvanların hakları olduğunu belirten ilk uluslararası belgedir (Uyumaz, 2016, s. 175). Bu bağlamda Bildirgenin insanlığa önerdiği şey, bir felsefe, ahlaki tutum ve biyolojik etik olup, insan aklı ve ahlakının tarihinde önemli bir aşama olduğu söylenebilir (Sungurbey, 1992, s. 8-11).

Buna karşın söz konusu Bildirge, hukuki yönden herhangi bir bağlayıcılık taşımamaktadır. Çünkü Bildirge, devletler tarafından imzalanıp, usulüne göre onaylanmış bir uluslararası sözleşme değildir (Ertaş, 2012, s. 473). Ancak adı geçen Bildirge, evrensellik iddiasındaki bazı değerleri belirleyen bir özellik göstermekte olup hayvanlara, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde tanınan haklara paralel haklar tanımış ve insanoğlu için bazı etik davranış kuralları belirlemeye çalışmıştır (Çelebi, 2018, s. 569).

Türkiye’nin de imzaladığı Bildirge, 1989 yılında Hayvan Hakları Birliği tarafından tekrar düzenlenerek 1990 yılında UNESCO Genel Direktörü’ne sunulmuş ve aynı yıl halka açıklanmış olup güncellenen metin toplam 14 maddeden oluşmaktadır (Sarıtış, 2015, s. 17).

İdeal olmamakla birlikte olumlu karşılanabilecek yönleri de bulunan bu haklar, gelişmiş ülkelerde yasal statülerine kavuşturulmuş ancak tam anlamıyla küresel hale getirilememiştir (Yaşar ve Yerlikaya, 2004, s. 43-45).

3.2.2. Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Türkiye’de hayvanları korumaya yönelik milletlerarası düzenleme, Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’dir. Türkiye söz konusu sözleşmeyi, 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 9). Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Dair 4934 sayılı Kanun ise 22.07.2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Sözleşme'nin önsözünde, insanoğlunun yaşayan bütün canlılara karşı ahlaki bir sorumluluk taşıdığı, evcil hayvanlara yönelik muamelelerde ortak bir standart oluşturarak sorumluluk geliştirmenin temel hedef olduğu belirtilmektedir. Sözleşme'ye taraf olan devletlere, sokak hayvanlarına ilişkin olarak bir takım yükümlülükler getirilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 2).

3.2.3. Hayvanların Korunmasına İlişkin Diğer Sözleşmeler

Yukarıda ifade edilen Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin dışında Türkiye tarafından hayvanlara ilişkin aşağıda yer alan sözleşmeler onaylanmıştır (Yücel ve Babuş, 2005, s. 20);

- Avrupa Tabii Hayatının, Bitki ve Hayvanların Yaşadığı Yerlerin Koruma Altına Alınmasına Dair Sözleşme (02.05.1984 tarihinde onaylanmıştır).
- Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokol (sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihinde onaylanmıştır).
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (14.02.1997 tarihinde onaylanmıştır).
- Kuşların Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (01.12.1966 tarihinde onaylanmıştır).
- Karadeniz'in Kirlenmeye karşı Korunması Sözleşmesi.
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme (07.12.1980 tarihinde onaylanmıştır).
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (28.12.1993 tarihinde onaylanmıştır).
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (27.09.1994 tarihinde onaylanmıştır).
- Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Hakkında Sözleşme (23.05.1982 tarihinde onaylanmıştır).

1982 Anayasası'nın 90. maddesinin 5. fıkrasının 1. cümlesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir" hükmü mevcuttur. Söz konusu madde ile, usulüne uygun bir şekilde kabul edilen milletlerarası antlaşmaların, ayrıca bir işleme gerek kalmaksızın, kanun niteliğinde iç hukuk kuralı olacağı ve bu antlaşma hükümlerinin yasama, yürütme, yargı organları ile idari makamlarca doğrudan uygulanabilir bir nitelik kazanacağı hüküm altına alınmıştır.

4.SONUÇ

Türk hukuk sisteminde, hayvanların korunmasına ilişkin bağımsız bir yasal düzenleme yapılması ihtiyacı, uzun bir süre kendisini hissettirmiş, söz konusu ihtiyaç, ancak 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun kabul edilmesi ile karşılanabilmiştir. Söz konusu Kanun, hayvanları koruma konusundaki genel çerçeveyi ve prensipleri belirlemiştir. Adı geçen Kanun'un, sahipsiz sokak hayvanlarını da koruma kapsamına alması, daha önceki duruma göre ileri bir adım olarak değerlendirilebilirse de Kanun'un uygulanması konusunda bazı hususlarda önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Zira söz konusu Kanun, hayvanların vücut bütünlüğüne yönelik saldırıları, işkence benzeri fiilleri, hukuk sistemimizce “suç” değil “kabahat” olarak değerlendirmiş ve bu kapsamda yaptırım olarak sadece idari para cezalarını öngörmüştür. Bu nedenle, hayvanlara karşı kötü muamele yapılması halinde uygulanacak yaptırımlar yetersiz kalmış, hayvanlara yönelik “suç” işleyenler, onların yaşam hakkına saldıranlar, mahkeme karşısına dahi çıkarılamamıştır.

Esasen bu durumun hayvanların eşya (mülk) olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Zira 5199 sayılı Kanun'da hayvanların eşya olmadıklarına dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Söz konusu Kanun dışındaki diğer yasal hükümler incelendiğinde, insan dışında ve ekonomik değeri olan her şeyin insanın sahip olabileceği malvarlığına dahil olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle etrafımızda her gün onlarcasını gördüğümüz, çeşitli amaçlarla kullandığımız canlı bir niteliğe sahip hayvanlar, tüzel kişiler gibi hak ehliyetine sahip varlıklar olarak kabul edilmemiş, mal (eşya) olarak sayılmışlardır.

Bu bağlamda TCK, hayvanların zarar görmesi halinde sahiplerinin uğramış olduğu ekonomik kayıpların mal varlığı aleyhine işlenen hırsızlık ve mala zarar verme gibi suçlara konu olabildiğini düzenlemiştir. Ancak her iki suçun da işlenebilmesi için hayvanın bir sahibinin bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile sahipsiz hayvanlar söz konusu olduğunda hırsızlık ve mala zarar verme suçları işlenemeyecektir. Bunun yanında, mala zarar verme suçu açısından, hayvan sahibinin malvarlığı zararı bir şekilde giderilerek şikâyetten vazgeçmesi durumunda, hayvanların kendi başına bir değere sahip oldukları düşüncesi kabul edilmediğinden kamu davasına devam olunamamaktadır. Şayet hayvana zarar veren kişinin o hayvanın bizzat sahibi olduğu durumlarda cezai takibat yapma ihtimalinin teorik olarak

mümkün olmaması ise, etik ve hukuksal açıdan ciddi bir eksiklik olarak ele alınıp yeniden düzenlenmesi gereken konuların başında gelmektedir.

Zira bir hayvanın sahipsiz olmasının, onun kötü muameleye maruz kaldığında hukuksal açıdan farklı bir uygulamaya tabi tutulmasını gerektirmediği tartışmasızdır. Bu nedenle, sokaklarda yaşayan sahipsiz hayvanlara kötü muamele yapıldığında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu kapsamında bir cezai yargılamanın değil, yalnızca 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu çerçevesinde bir idari yaptırım uygulanması, yasalardaki ayrımcılığı ortaya koyan olumsuz bir örnektir.

Bu itibarla, yasalarda var olan sahipli hayvan ile sahipsiz hayvan ayrımı kaldırılarak hayvanlar mal olarak değil bir can olarak değerlendirilmelidir. Sahipsiz hayvanlar açısından yapılacak bir düzenleme ile bu tür hayvanlara zarar verenler hakkında hukuki ve cezai sorumluluğun gereği kamu makamları tarafından resen yapılmalı, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ivedilikle bir ceza kanunu uygulaması haline getirilmelidir.

Hayvanların bir değer olarak düzenlendiği TCK'nın 181 ve 182. maddelerinde yer alan fiillere ilişkin cezaların, yaşama saygı ilkesi çerçevesinde olumlu olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Ancak aynı Kanun'un "Müstehcenlik" başlığını taşıyan 226. maddesinde, hayvanlara yönelik gerçekleştirilmiş taciz eylemlerine ait yazı, görüntü veya sesleri içeren ürünlerin "tüketime" sunulmasının ceza gerektirdiğinin belirtilmiş olmasına karşın, bu eylemleri gerçekleştiren insanların göreceği cezalara ilişkin bir hükmün bulunmaması, etik ve hukuki açıdan bir eksiklik olarak nitelendirilmelidir.

Bu bağlamda bir diğer ihtiyacın, insanların hayvanlara karşı bakış açısının değişmesi ve bilinç düzeylerinin yükseltilmesi olduğu söylenebilir. Bu itibarla, okullarda verilen hayvanların korunmasına ilişkin teorik bilgilerin yanında sevgi, saygı, sorumluluk gibi birtakım evrensel değerler üzerinde durularak öğrencilerin bunları anlamaları, hayatlarını bu değerlere göre yaşamaları sağlanmalıdır. Eğer okullarda hayvan haklarına yönelik özel bir eğitim verildiği düşünülürse, hayvan haklarına yönelik pozitif tutumun, küçük yaşlarda eğitim aracılığıyla gelişmesi mümkün olabilir. Bu nedenle, yapılacak yasal düzenlemelerin yanı sıra, eğitim yoluyla toplum bilinçlendirilmeli, aileden başlayarak hayvan sevgisinin, insan-hayvan iletişim ve etkileşiminin sağlanması gerektiği öğretilmelidir.

Sonuç olarak; her ne gerekçeyle olursa olsun, insanın her şeyi tüketme ve mülk edinme hırsı ile tür olarak sadece insan adına var olduğu

anlayışı terk edilmeli; yaşamın bir bütün olarak var ya da yok olma tehlikesine karşı yeryüzünün bir canlı organizma olduğu gerçeği unutulmamalı, yeni bir hukuki anlayış çerçevesinde sorunlara çözüm yolları aranmalıdır. Zira hayvanların, çevrenin doğal birer unsuru oldukları için, hayvanların korunmasının çevrenin korunması hususunda vazgeçilmez olduğu sonucu hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- ARIDEMİR, A. G. (2009). Hayvanların Hukuki Konumlarının İyileştirilmesi Amacıyla İsviçre Medeni Kanunu İle Borçlar Kanunu'nda Yapılan Değişikliklere Genel Bir Bakış, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, C. 1, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- CUMALIOĞLU, E. (2017). Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan, C. 19, S. Özel, (s. 573-610), <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/16-EMRE-CUMALIOGLU.pdf>, 09.12.2019.
- ÇAKMAK, M. (2008). Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 57, S. 1, s. (133-166), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637625>, 11.12.2018.
- ÇELEBİ, Ö. (2018). Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü, İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 76, S. 2, (s. 559–622). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, <https://dergipark.org.tr/ihm/issue/44579/553317>, 10.12.2019.
- ÇOBANOĞLU, N. (2009). Kuramsal ve Uygulamalı Tıg Etiği (1.baskı), Ankara: Eflatun Yayınevi.
- ÇOBANOĞLU, N. ve AYDOĞDU, İ. B. (2009). Tıp Araştırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları, Türk Tıp Dizini, (s. 112-118), https://www.academia.edu/attachments/40665392/download_file?st=MTU3NjUyNTM3Niw1LjE3Ny4xODluMjA3&s=swp-splash-paper-cover, 04.12.2018.
- ÇOBANOĞLU, N., TAMZOK, H., KÜK, M. (2013). Hukuki ve Etik Boyutlarıyla Sokak Hayvanları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 1, (s. 245-280), <http://sobild.ankara.edu.tr/index.php/sobild/article/view/731/125>, 01.12.2018.

- DÖNMEZ, B. (2013). Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi Dergisi, C. 8, S. Özel, s. (903-925), <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/25-Burcu-D%C3%96NMEZ.pdf>, 04.12.2018.
- ERTAŞ, Ş. (2012). Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku (2. Baskı), İzmir: İleri Kitabevi.
- ERTAŞ, Ş. (2017). Eşya Hukuku (13. Bası), İzmir: Fakülteler Barış Kitabevi.
- ILGAR, R. (2007). Türkiye'de Hayvan Hakları İhlallerine Coğrafi Açıdan Bakış, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 16, S. 1, (s.347-360), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/50354>, 03.12.2018.
- KARADENİZ ÇELEBİCAN, Ö. (2005). Roma Eşya Hukuku (Yeni Medeni Kanun'a uyarlanmış 2. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları.
- KELEŞ, R., HAMAMCI, C., ÇOBAN, A. (2012). Çevre Politikası (7. baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- KILIÇOĞLU, K. (2010). Hayvan Haklarına İlişkin Olarak Borçlar Kanunu Tasarısı'ndaki Düzenleme -Hayvanı Öldürme ya da Etkisiz Hale Getirme-, Ankara Barosu Dergisi, Y. 68, S. 2010/4, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33788/374173>, 12.12.2019.
- KOÇ, B., ALTUNÇUL, H., FİLOĞLU, G. (2014). Türkiye'de Veteriner Hekimlerin, Veteriner Fakültesi Öğrencilerinin ve Kanun Uygulayıcıların Hayvan Haklarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, C. 40, S. 2, (s. 147-154), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuvfd/issue/18553/195898>, 13.12.2018.
- KOÇHİSARLIOĞLU, C. ve SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, Ö. (2013). Hayvanın Hukukî Konumu, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, C. 8, S. Özel, (s. 1691-1723), http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/48945/Hayvan%C4%B1n_hukuki_konumu.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 15.11.2018.
- MENTEŞ GÜRLER, A. ve OSMANAĞAOĞLU, Ş. (2009). Türkiye'de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 3, (s. 325-330),

- http://vetdergikafkas.org/uploads/pdf/pdf_KVFD_478.pdf,
19.11.2018.
- OĞUZMAN, M., K., SELİÇİ, Ö. ve OKTAY-ÖZDEMİR, S. (2006). Eşya Hukuku (gözden geçirilmiş 11. bası), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- ÖZEN İNCİ, Z. (2019). Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması, Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 5, S. 1, (s. 1-24), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/810592>,
08.12.2019.
- ÖZGÜR, A. (2010a). Hayvanlarla Yaşamı Paylaşmak, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, C. 81, S. 2, s. (9-13), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vetheder/issue/34347/379399>,
05.12.2018.
- ÖZGÜR, A. (2010b). Türk Hukuk Sisteminde Hayvanlar, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, C. 81, S. 1, s. (31-34), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vetheder/issue/34346/379389>,
05.12.2018.
- SARITAŞ, E. (2015). İnsan Dışı Hayvanlar ve Adalet, ViraVerita E-Dergi, S. 1, s. (1-18), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208520>, 25.12.2019.
- SUNGURBEY, İ. (1992). Hayvan Hakları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- ŞENPOLAT, A. K. (2008). Hayvanlara Eziyet Daha Ne Kadar Kabahatler Kanunu Kapsamında Kalmalı? İstanbul Barosu Dergisi, Özel Sayı 8, s. (33-49),
- T.C. AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI (2011). Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı, Ankara, https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari_hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf,
05.11.2018.
- UYUMAZ, A. (2016). Bir Hukuk Sorunsalı Olarak Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvan Hakları, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 3, (s. 133-184), http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/20_3_6.pdf, 15.12.2019.

- ÜNAL, M. ve BAŞPINAR, V. (2012). Şekli Eşya Hukuku (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 6. baskı), Ankara: Yetkin Yayınları
- ÜNDER, H. (1996). Çevre Felsefesi, Ankara: Doruk Yayınları.
- YALÇIN, H. (2008). Hayvan Hakları İhlallerinin Hukuki ve Sosyal Boyutu, İstanbul Barosu Dergisi, Özel Sayı 8, (s. 51-63).
- YAŞAR, A, ve YERLİKAYA, H. (2004). Dünyada ve Türkiye’de Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimi, Veteriner Bil. Dergisi, C. 20, S. 4, (s. 39-46), <https://scholar.google.com.tr/scholar?oi=bibs&cluster=664574733587989450&btnl=1&hl=tr>, 21.11.2018.
- YÜCEL, M. ve BABUŞ, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü DOA Dergisi, S. 11, s. (151 – 175), <https://doa.ogm.gov.tr/Documents/dergiler/doa11/d114.pdf>, 18.11.2018.